

COSA Varianten bij Reclassering Nederland

De uitvoering en theoretische onderbouwing van COSA Light en
1 op 1 begeleiding door een COSA vrijwilliger

Onderzoeksrapport

Opdrachtgever:

Projectgroep deelproject COSA varianten

- Ada Andreas (strategisch adviseur; onderzoekscoördinatie)
- Ivet Lohschelder (cirkelcoördinator)
- Monique van Schaik (portefeuillehouder COSA in het Landelijk Operationeel Overleg)
- Daan Verbaan (manager COSA)

Dorst, 2022

Auteur: Mechtild Höing

Contact: info@mechtildhoing.nl

© mechtildhoing, onderzoek | advies | training

Bronvermelding is verplicht. Verveelvoudigen voor eigen gebruik of intern gebruik is toegestaan.

Inhoud

Managementsamenvatting	4
1. Inleiding.....	Error! Bookmark not defined.
2. Onderzoeksaanpak	Error! Bookmark not defined.
2.1 Doelstelling en Vraagstelling	Error! Bookmark not defined.
2.2 Onderzoeksmethoden	Error! Bookmark not defined.
3. COSA Light.....	Error! Bookmark not defined.
3.1 De interventie.....	Error! Bookmark not defined.
3.1.1 Beoogde en feitelijke doelgroep	Error! Bookmark not defined.
3.1.2 Methodische doelen en begeleidingsdoelen	Error! Bookmark not defined.
3.1.3 Werkwijze.....	Error! Bookmark not defined.
3.1.4 (Verwachte) outcome en uitkomstmaten	Error! Bookmark not defined.
3.2 Randvoorwaarden voor de implementatie van COSA Light.....	Error! Bookmark not defined.
3.2.1 Beschikbare materialen	Error! Bookmark not defined.
3.2.2 Profiel en opleiding cirkelcoördinatoren	Error! Bookmark not defined.
3.2.3 Profiel en scholing vrijwilligers	Error! Bookmark not defined.
3.2.4 Kwaliteitsbewaking.....	Error! Bookmark not defined.
3.2.5 Samenwerking met ketenpartners	Error! Bookmark not defined.
3.2.6 Management	Error! Bookmark not defined.
3.2.7 Benodigde capaciteit en middelen	Error! Bookmark not defined.
4. Eén op één begeleiding door een COSA-vrijwilliger	Error! Bookmark not defined.
4.1 De interventie.....	Error! Bookmark not defined.
4.1.1 Beoogde en feitelijke doelgroep.....	Error! Bookmark not defined.
4.1.2 Methodische doelen en begeleidingsdoelen	Error! Bookmark not defined.
4.1.3 Werkwijze.....	Error! Bookmark not defined.
4.1.4 (Verwachte) outcome en uitkomstmaten	Error! Bookmark not defined.
4.2 Randvoorwaarden voor de implementatie van 1 op 1 begeleiding	Error! Bookmark not defined.
4.2.1 Beschikbare materialen	Error! Bookmark not defined.
4.2.2 Profiel en opleiding cirkelcoördinatoren	Error! Bookmark not defined.
4.2.3 Opleiding en competenties vrijwilligers.....	Error! Bookmark not defined.
4.2.4 Kwaliteitsbewaking.....	Error! Bookmark not defined.

4.2.5 Samenwerking met ketenpartners	Error! Bookmark not defined.
4.2.6 Management	Error! Bookmark not defined.
4.2.7 Benodigde capaciteit en middelen	Error! Bookmark not defined.
5. Theoretische Onderbouwing	Error! Bookmark not defined.
5.1 Re-integratie van personen die voor een zedendelict zijn veroordeeld	Error! Bookmark not defined.
5.1.1 Desistance als doel	Error! Bookmark not defined.
5.2 Plegers van zedendelicten, een heterogene doelgroep	Error! Bookmark not defined.
5.3. De bijdrage van COSA varianten aan het desistance proces.....	Error! Bookmark not defined.
5.3.1 Op welke factoren richt COSA Light zich?	Error! Bookmark not defined.
5.3.2 Op welke factoren richt 1 op 1 begeleiding zich?	Error! Bookmark not defined.
5.4 Verandertheorie	Error! Bookmark not defined.
5.4.1 Desistance als doel	Error! Bookmark not defined.
5.4.2 Veronderstelde werkzame elementen van de COSA varianten	Error! Bookmark not defined.
5.4.3 Aansluiting bij gangbare modellen in de forensische zorg.....	Error! Bookmark not defined.
5.5 Aanwijzingen voor effectiviteit	Error! Bookmark not defined.
5.5.1 Onderzoek naar COSA regulier	Error! Bookmark not defined.
5.5.2. Onderzoek naar 1 op 1 begeleiding	Error! Bookmark not defined.
6. Conclusies.....	Error! Bookmark not defined.
7. Literatuur	Error! Bookmark not defined.
Bijlagen.....	Error! Bookmark not defined.
1. Lijst met werkdocumenten:.....	Error! Bookmark not defined.
2. Overzicht dataverzameling	Error! Bookmark not defined.

Samenvatting

Vraagstelling

Circles of Support and Accountability (COSA) is een interventie voor plegers van zedendelicten met een gemiddeld tot hoog recidiverisico en een hoge ondersteuningsbehoefte. Reclassering Nederland beoogt met de inzet van COSA het terugdringen van de recidive en het bevorderen van een veilige re-integratie in de samenleving. Kenmerkend voor COSA is de inzet van vrijwilligers bij deze doelen. In het project “Vrijwilligersinzet” van de drie samenwerkende reclasseringsorganisaties (3RO) zijn twee varianten op het reguliere COSA-model ontwikkeld: COSA Light (COSA-cirkel met twee of drie in plaats van vier tot vijf vrijwilligers) en 1 op 1 begeleiding door een COSA-vrijwilliger (individuele begeleiding van een pleger van een zedendelict). De projectgroep van het deelproject COSA varianten wil beide varianten als regulier reclasseringsproduct zowel intern (binnen 3RO) als extern (bijvoorbeeld aan gemeenten) aanbieden, en heeft daarom opdracht gegeven voor een beschrijving en theoretische onderbouwing van beide varianten. Hiertoe zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- Wat zijn de kenmerken van de betreffende COSA varianten in termen van doelgroep (beoogd en feitelijk bereikt), doelen (methodische en werkdoelen) en werkwijzen?
- Hoe worden de COSA varianten geïmplementeerd in de organisatie?
- Welke theoretische evidentie is er voor de effectiviteit van de COSA varianten, en hoe verhoudt deze zich tot de gangbare criminologische theorieën omtrent preventie van recidive en veilige re-integratie?
- Welke empirische evidentie is er voor de effectiviteit van de COSA varianten?
- Wat betekenen de resultaten van de theoretische en empirische evidentie voor de praktijk?

Onderzoeksaanpak

In dit onderzoek is een mixed methods aanpak toegepast, waarbij deskresearch, dossieronderzoek, individuele interviews, focusgroepen en literatuurstudie als methode zijn toegepast. In de deskresearch zijn door de projectgroep beschikbare werkdocument geanalyseerd, in het onderzoeksdossier zijn data met betrekking tot kenmerken van kernleden in COSA Light en van deelnemers aan 1 op 1 begeleiding geanalyseerd. Er hebben interviews plaatsgevonden met vier cirkelcoördinatoren die beide varianten uitvoeren, en drie focusgroepen met telkens vier vrijwilligers (één focusgroep met vrijwilligers die COSA Light uitvoeren en twee focusgroepen met vrijwilligers die 1 op 1 begeleiding uitvoeren). Voor de theoretische onderbouwing is gebruik gemaakt van internationaal gepubliceerde literatuur over COSA, die de onderzoeker sinds 2015 systematisch verzamelt, en er is aanvullend gezocht op websites van het WODC en in relevante (internationale) tijdschriften.

COSA Light

COSA Light wordt uitsluitend als vrijwillige interventie toegepast binnen een toezichtkader (bij aanvang). De doelgroep voor COSA Light zijn plegers van zedendelicten die aan de meeste selectiecriteria voor COSA regulier voldoen, maar vanwege een te laag recidiverisico (laag-matig) of een te lage intelligentie (lager dan 70) of een psychiatrische aandoening die deelname aan COSA regulier belemmert (bijvoorbeeld ASS). De uitvoering van COSA Light verschilt niet van die van de reguliere COSA, het enige verschil is dat er twee of drie vrijwilligers worden ingezet in plaats van vier

tot vijf. Doelen van COSA Light zijn: vermindering van recidive, vermindering van sociaal isolement en ondersteuning tijdens transitiemomenten in het justitiële traject. Concrete begeleidingsdoelen hebben betrekking op het sociaal functioneren, het relationeel functioneren, psychosociaal functioneren, risicovermindering, gezondheid en leefstijl en werken en wonen. Er zijn omschreven werkwijzen voor de selectie van kernleden en vrijwilligers, die in de praktijk ook opgevolgd worden. Voor de toelating van kernleden is recente diagnostiek en risicotaxatie vereist, en professionals die bereid zijn om een rol in de buitencirkel te vervullen. Vrijwilligers worden geselecteerd aan de hand van een vrijwilligersprofiel en moeten een tweedaagse COSA-training hebben gevolgd alvorens zij ingezet worden. Bij de matching van vrijwilligers en kernlid passen cirkelcoördinatoren algemene criteria toe, die een goede aansluiting en een rijke leeromgeving moeten bevorderen: diversiteit en congruentie in achtergronden, ervaringen en interesses, en complementariteit tussen vrijwilligers in begeleidingsstijl. Vrijwilligers zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het bewaken van vier basisprincipes in de werkwijze, die zij in de training aangereikt krijgen. Deze bestaan uit het realiseren van sociale inclusie, het stimuleren en ondersteunen van gedragsverandering het ondersteunen van het risicomanagement en toepassen van evaluatie en reflectie. Zij worden daarin gemonitord en gecoacht door de cirkelcoördinator. De concrete doelen en activiteiten zijn maatwerk en worden samen met het kernlid bepaald. In vergelijking met COSA regulier is de werkwijze in de binnencirkel hetzelfde, door het kleinere aantal vrijwilligers is de groepsdynamiek echter rustiger en de samenwerking gemakkelijker. Ook de samenwerking met de buitencirkel komt overeen met COSA regulier, en COSA Light is dus ook een aanvulling op het professionele begeleidingsaanbod. Volgens cirkelcoördinatoren en vrijwilligers worden bij de gerealiseerde trajecten positieve resultaten behaald op het gebied van zelfstandigheid, probleemoplossend vermogen, daginvulling, inzicht in eigen functioneren, zowel wat gedrag als emoties alsook toekomstperspectief betreft, en wordt het volgen van de behandeling ondersteund. Toekomstig effectonderzoek zou volgens de geïnterviewden niet alleen reductie in recidive of recidiverisico moeten meten, maar ook psychosociale uitkomsten zoals kwaliteit van leven, emotioneel welzijn en sociale vaardigheden. Onderzoek zou zich moeten richten op doelrealisatie van COSA Light, maar ook de vraag moeten kunnen beantwoorden of COSA Light en COSA regulier vergelijkbare resultaten behalen en wat daarbij de rol van matching is.

Voor de implementatie van COSA Light zijn dezelfde randvoorwaarden van toepassing als voor COSA regulier. Hiervoor zijn een groot aantal materialen, richtlijnen en aanwijzingen beschikbaar die sturing geven aan de selectie van kernleden, de werving, selectie en training van vrijwilligers, de inrichting en samenwerking in de binnencirkel en de wijze waarop cirkels op afstand gemonitord worden, evenals aan de intervisie, supervisie, begeleiding en deskundigheidsbevordering van vrijwilligers en de periodieke evaluatie van risico- en beschermende factoren bij het kernlid en de balans in de cirkelfuncties. De benodigde capaciteit is niet heel groot, landelijk zal het vermoedelijk om minder dan 10 nieuwe COSA Light trajecten per jaar gaan.

1 op 1 begeleiding

Eén op één begeleiding door een COSA-vrijwilliger onderscheidt zich van de reguliere COSA en COSA Light door het feit dat slechts één vrijwilliger een langdurige ondersteunende relatie aangaat met een pleger van een zedendelict. Anders dan COSA regulier en COSA Light wordt 1 op 1 begeleiding ook aangeboden aan deelnemers die geen toezichtkader (meer) hebben. De beoogde doelgroep en de selectiecriteria en richtlijnen voor selectie zijn breed geformuleerd, waardoor een zeer diverse groep deelnemers geïnccludeerd kan worden. Het primaire doel is bevorderen van een succesvolle re-

integratie in de samenleving, maar er dienen volgens de beschrijving in werkdocumenten aanknopingspunten te zijn voor delictpreventie en noodzaak tot een signalerende functie van een COSA-vrijwilliger. Er is bij de aanmelding niet altijd diagnostiek en recente risicotaxatie beschikbaar; cirkelcoördinatoren geven in de interviews aan dat het recidiverisico over het algemeen laag is, en de problematiek en ondersteuningsbehoeften over het algemeen minder complex zijn dan in COSA regulier of COSA Light. Dit beeld komt niet helemaal overeen met de informatie op basis van het dossieronderzoek. Een grote groep deelnemers heeft inderdaad een laag recidiverisico en een zeer beperkt of afwezig sociaal netwerk. Deze groep komt vanwege het lage recidiverisico niet in aanmerking voor COSA of COSA Light, maar ervaart door de eenzaamheid en sociaal isolement wel problemen bij de resocialisatie. Meer dan de helft van de deelnemers in de actieve trajecten heeft echter een matig tot zeer hoog recidiverisico, en er is sprake van aanzienlijke psychosociale problematiek.

Het primaire doel van 1 op 1 is: bevorderen van een succesvolle re-integratie in de samenleving, maar er wordt door cirkelcoördinatoren en vrijwilligers eenzelfde breed scala aan begeleidingsdoelen genoemd als in COSA Light, waaronder ook risicomangement. Hierbij ligt de focus echter meer op het bespreekbaar kunnen maken van delictgerelateerde emoties en belevingen en minder op het monitoren en signaleren van risicovol gedrag.

De selectie van kernleden verloopt minder gestructureerd dan bij COSA of COSA Light, vaak volgt een deelname aan 1 op 1 begeleiding uit een aanmelding voor COSA en is het volledige proces van screening doorlopen, maar dit hoeft niet altijd het geval te zijn. Het onderzoek naar het voldoen aan de criteria voor 1 op 1 begeleiding en de haalbaarheid wordt ook wel door de regionale cirkelcoördinatoren uitgevoerd.

Voor 1 op 1 begeleiding worden vrijwilligers ingezet die geworven en getraind zijn voor het reguliere COSA-model. Zij zijn niet altijd bereid om 1 op 1 begeleiding uit te voeren. Vrijwilligers die hiertoe bereid zijn, hebben vaak veel ervaring met COSA, maar dit is geen voorwaarde. Volgens geïnterviewde vrijwilligers die ook ervaring met COSA regulier hebben, zou dat wel een voorwaarde moeten zijn. Vrijwilligers voor 1 op 1 begeleiding moeten in vergelijking met vrijwilligers in een reguliere cirkel over meer vaardigheden en een grotere mate van zelfstandigheid beschikken. Vrijwilligers met ervaring in beide modellen geven aan dat 1 op 1 trajecten intensiever en veeleisender zijn, en een groot beroep doen op hun zelfstandigheid en verantwoordelijkheid.

Een goede matching wordt door cirkelcoördinatoren bij 1 op 1 trajecten nog belangrijker gevonden dan in reguliere COSA of COSA Light. Cirkelcoördinatoren letten daarbij op congruentie (om goed te kunnen aansluiten bij de deelnemer) en complementariteit (om de deelnemer te kunnen uitdagen en leerervaringen te kunnen bieden). Congruentie (de klik) is daarbij het belangrijkste criterium.

De operationele uitvoering van 1 op 1 trajecten start met een kennismakingsgesprek tussen vrijwilliger, kernlid en cirkelcoördinator, waarin rollen en verwachtingen besproken worden, afspraken gemaakt worden en de begeleidingsovereenkomst wordt getekend. Daarna trekt de cirkelcoördinator zich terug en starten individuele contacten tussen vrijwilliger en kernlid. Anders dan in COSA regulier zijn er voor 1 op 1 geen methodische richtlijnen beschreven voor de invulling het begeleidingstraject, anders dan dat de vrijwilliger het kernlid zal ondersteunen bij het ontwikkelen van vaardigheden en de voortzetting van het re-integratietraject. De basisprincipes van COSA die voor de reguliere cirkel gelden, lijken wel impliciet leidend te zijn. De vrijwilligers zijn daarin

getraind en meestal ervaren (vanuit deelname aan een reguliere cirkel), en passen deze basisprincipes in de praktijk ook toe. In de begeleiding wordt maatwerk geboden, passend bij de ondersteuningsbehoefte en het recidiverisico van de deelnemer. In de praktijk worden vooral twee typen activiteiten ingezet: in gesprek gaan met elkaar en erop uit gaan (wandelen, naar een café, iets sportiefs doen).

De vrijwilligers benoemen dat de opbouw van de relatie en het ontwikkelen van wederzijds vertrouwen in 1 op 1 trajecten sneller gaat dan in een reguliere cirkel. Een open, niet-veroordelende houding en helderheid over verwachtingen zijn belangrijke ingrediënten. Het feit dat het delict, seksualiteit, delictgerelateerde dilemma's, houdingen en emoties besproken kunnen worden ervaren vrijwilligers als een belangrijke bijdrage aan een succesvol traject van de deelnemer. Anderzijds kunnen zij deze gesprekken ook als belastend ervaren, zeker als er sprake is van signalen van toenemend risico. De vrijwilliger voelt een grote verantwoordelijkheid die niet gedeeld kan worden met een medevrijwilliger.

Vrijwilligers onderstrepen het belang van intensieve coaching in 1 op 1 trajecten. Doordat zij de enige vrijwilliger zijn, hebben sommigen de angst een kokervisie te ontwikkelen en is er behoefte aan een externe blik, die hen desnoods bijstuurt. Een goed en frequent contact met de cirkelcoördinator is essentieel, en over het algemeen voelen de vrijwilligers zich goed gesteund. Uitzonderingen zijn er echter ook, waarin er nauwelijks contact is tussen vrijwilliger en cirkelcoördinator. In een enkel geval had er al een jaar lang geen gesprek plaatsgevonden. Het is de bedoeling dat er driemaandelijks een evaluatiegesprek plaatsvindt met de vrijwilliger en de deelnemer over de voortgang in het traject. Dat lukt in veel gevallen wel, maar gebeurt niet altijd in die frequentie.

Indien er nog professionals betrokken zijn bij het re-socialisatietraject van de deelnemer, dan worden deze door de cirkelcoördinator betrokken bij het 1 op 1 traject en geïnformeerd over de voortgang. Wanneer er geen professionals meer direct betrokken zijn, wordt met de deelnemer afgesproken in een toestemmingsverklaring met welke professionals informatie gedeeld mag worden om risico's te bespreken en recidive te voorkomen.

De cirkelcoördinatoren verwachten een positieve impact van 1 op 1 begeleiding op het gebied van de vier basisfuncties van een COSA-cirkel: sociale inclusie, gedragsverandering en vermindering van risico dan wel behoud van een laag risico. In de lopende en afgesloten trajecten worden door cirkelcoördinatoren en vrijwilligers positieve veranderingen bij de deelnemer gezien op dezelfde gebieden die ook bij COSA Light trajecten genoemd worden. Meestal gaat het om verbeteringen op één of enkele gebieden. Niet alle trajecten verlopen succesvol en in een enkel geval is er geen veranderdoel, maar wordt het traject gebruikt om de deelnemer een menswaardig bestaan te bieden en contact met tenminste één iemand die geen professional is.

De randvoorwaarden voor de implementatie van 1 op 1 trajecten zijn grotendeels vergelijkbaar met COSA Light, maar op sommige punten minder uitgewerkt. Dit speelt met name op het gebied van de selectie van kernleden, en de driemaandelijks evaluatiegesprekken. Er is geen duidelijke afbakening van de beoogde doelgroep met betrekking tot risiconiveau zoals bij COSA Light of COSA regulier, en de richtlijnen voor de keuze voor 1 op 1 begeleiding worden als ruim ervaren. Het valt op dat er vaak benoemd wordt dat de doelgroep voor 1 op 1 begeleiding een laag recidiverisico heeft, maar dat er vaak geen actuele risicotaxatie beschikbaar is, die dat kan bevestigen. Ook valt op dat de vrijwilligers werken vanuit de basisprincipes van COSA, die bedoeld zijn voor zedendelinquenten met een

gemiddeld tot hoog recidiverisico, terwijl de deelnemer vermoedelijk een laag recidiverisico heeft. De driemaandelijke evaluatie van de 1 op 1 trajecten is voorgeschreven, maar wat en hoe geëvalueerd wordt, niet. Ook is niet duidelijk hoe beoordeeld kan worden of een traject afgesloten kan worden. De geïnterviewde vrijwilligers hebben behoefte aan intervisie en extra scholing op het gebied van coaching.

Theoretische onderbouwing

Het oorspronkelijke doel van COSA is het bevorderen van desistance (het definitief afzien van criminaliteit) en sociale inclusie van kernleden. Desistance is het resultaat van een transitieproces. Interne, psychologische veranderingen en externe veranderingen in sociale rollen en sociale posities dragen bij aan de ontwikkeling van een nieuwe, pro-sociale identiteit en een delictvrije toekomst. Zedendelinquenten ervaren specifieke barrières en belemmeringen in dit proces.

De re-integratie van plegers van zedendelicten vindt plaats in een maatschappelijke context waarin zij met wantrouwen en vijandigheid bejegend worden., en waarin nieuwe sociale rollen voor hen slechts beperkt haalbaar zijn. De beleidscontext en de professionele context waarin COSA wordt uitgevoerd, bieden belemmeringen en kansen. Het overheidsbeleid en de nieuwe wet straffen en beschermen leidt ertoe dat plegers van zedendelicten veel langer onder toezicht staan en meer professionele bemoeienis ervaren dan plegers van andere delicten. Zij zullen wellicht minder snel in staat zijn hun oude delinquente identiteit achter zich te laten en een nieuwe identiteit te ontwikkelen. Om de terugkeer in de samenleving te vergemakkelijken stimuleert de overheid de inzet van vrijwilligers bij de reclassering. De professionele bemoeienis vanuit de reclassering duurt weliswaar steeds langer, maar kan steeds beter maatwerk bieden, mede doordat er meer ruimte is voor het professioneel oordeel van de reclasseringswerkers over wat er ingezet dient te worden en voor het oprekken van de begeleiding naar het vrijwillig kader. De context voor COSA en de ontwikkeling van COSA varianten is daarmee gunstig te noemen.

De meeste veroordeelden voor zedendelicten worden uiteindelijk desisters. Het aantal (bij justitie bekend geworden) recidives is bij veroordeelden voor een zedendelict relatief laag. Het gaat echter om een zeer heterogene groep, waarbij zeer diverse criminogene factoren van invloed zijn op het recidiverisico. Daarnaast hebben de meeste plegers van zedendelicten te kampen met psychiatrische problematiek zoals een stoornis in het autisme spectrum of een persoonlijkheidsstoornis. Naar schatting heeft bijna een derde (daarnaast) een licht verstandelijke beperking.

COSA en beide COSA varianten richten zich in hun aanpak direct op de bekende centrale risicofactoren (sociale afwijzing, eenzaamheid, gering probleemoplossend vermogen en impulsiviteit) en beschermende factoren (het kunnen aangaan van emotionele intieme relaties met volwassenen, het ontwikkelen van een doelgerichte leefstijl, het bevorderen van agency en interne locus of control, en het aanleren van adequate copingstrategieën voor alledaagse problemen). Acute risicofactoren worden in COSA Light aangepakt via de signalerende functie van de vrijwilligers. In 1 op 1 trajecten wordt deze rol minder verwacht van de vrijwilliger, maar voelt deze zich hiervoor wel verantwoordelijk. De mogelijkheden tot snelle interventies vanuit een buitencirkel zijn er in 1 op 1 trajecten – anders dan in COSA Light - niet altijd, omdat er niet altijd meer professionals betrokken zijn. Ook vindt er in 1 op 1 trajecten geen gestructureerde en periodieke monitoring van risico- en beschermende factoren zoals bij COSA Light plaats.

De COSA varianten ondersteunen het werk van de toezichthouder en behandelaar door kernleden en deelnemers te motiveren om zich te houden aan afspraken en de behandeling te blijven volgen, daar waar nog sprake is van toezicht en behandeling. De COSA varianten kunnen daarnaast ook bij dragen aan desistance doordat zij de ontwikkeling van een positieve identiteit ondersteunen. Zij versterken het sociaal kapitaal van het kernlid of de deelnemer, en bieden de mogelijkheid tot het ontwikkelen van veilige gehechtheidsrelaties, waardoor deelnemers tot ontwikkeling kunnen komen. Vrijwilligers passen een begeleidingsstijl toe waarbij de deelnemer zowel binding als ook autonomie ervaart, waardoor de intrinsieke motivatie tot gedragsverandering toeneemt.

COSA Light en 1 op 1 begeleiding sluiten op verschillende punten aan op de gangbare modellen bij de resocialisatie van zedendelinquenten: het RNR model en het Good Lives model (GLM). Bij COSA Light is de aansluiting bij het risicoprincipe van het RNR model overtuigender dan voor 1 op 1 begeleiding. COSA Light is een redelijk intensieve vorm van begeleiding die voorbehouden blijft aan kandidaten met een gemiddeld tot hoog recidiverisico. Bij 1 op 1 is de link met het risicoprincipe van dit model niet duidelijk. Ten eerste omdat er niet altijd actuele en valide risicotaxatie beschikbaar is, waardoor mogelijk niet goed ingeschat kan worden hoe intensief de begeleiding zou moeten zijn. Ten tweede is niet duidelijk in hoeverre bij laag risico deelnemers de begeleiding door vrijwilligers minder intensief en risicogericht is dan bij deelnemers met een gemiddeld tot hoog recidiverisico. Daar staat tegenover dat het doel van 1 op 1 niet primair reductie van recidive is maar het invullen van een sociale ondersteuningsbehoefte. Ook de link met het needs principe is duidelijker bij COSA Light dan bij 1 op 1 begeleiding. Bij COSA Light is de beschikbaarheid van diagnostiek en van het bekend zijn van risico- en beschermende factoren een voorwaarde, bij de deelnemers aan 1 op 1 is die informatie vaak wel, maar niet altijd beschikbaar of toegankelijk (wanneer er geen toezichtkader meer is). Beide varianten sluiten aan bij het responsiviteitsbeginsel, omdat er veel maatwerk geleverd kan worden en de aanpak van de vrijwilligers en hun begeleidingsstijl afgestemd wordt op de kenmerken van de deelnemer.

COSA wordt in de literatuur gezien als een aanpak die goed aansluit bij het GLM, vooral vanwege het positieve doel (een goed leven en desistance) en de focus op de identiteitsontwikkeling, het werken aan positieve doelen en het daarbij overlaten van verantwoordelijkheid en regie bij het kernlid. Deze elementen komen ook duidelijk terug in COSA Light en 1 op 1 begeleiding.

COSA-theoretici situeren het model vaak binnen de ethiek en theoretische grondslagen van het herstelrecht. In COSA wordt de dader - het kernlid- gevraagd om zijn delict te erkennen en te benoemen ten overstaan van vertegenwoordigers van de samenleving - de vrijwilligers- en wordt hij geacht verantwoordelijkheid te nemen voor het voorkomen van nieuwe slachtoffers. Daarentegen heeft de cirkel de verantwoordelijkheid om het kernlid een weg terug naar de samenleving te bieden door het kernlid respectvol te integreren in een (tijdelijk) sociaal netwerk.

In de literatuur zijn geen directe bewijzen voor de effectiviteit van de COSA varianten gevonden, omdat er - voor zover bekend- nog geen studies naar zijn gedaan. Beide modellen worden wel ook elders uitgevoerd (in VK). Aanwijzingen voor de effectiviteit van COSA regulier zijn er wel: het bestaande effectonderzoek laat zien dat een aanzienlijke reductie in recidive mogelijk is (70 – 83% minder zedenrecidive) en dat de scores op risicofactoren gedurende de deelname aan COSA een significante daling (19%) kunnen laten zien. Daarnaast worden er in onderzoek positieve resultaten

op allerlei sociaalpsychologische uitkomstmatengezien, die ook bekend zijn als dynamische risicofactoren en beschermende factoren voor recidive bij plegers van zedendelicten.

Omdat het bestaande onderzoek steeds gaat over COSA-cirkels, en 1 op 1 begeleiding toch een ander type begeleiding is, is gezocht naar bewijs voor de effectiviteit van maatjescontacten. Een meta-analyse van effectonderzoek naar maatjescontacten laat zien dat er wetenschappelijk bewijs is voor effecten op vier resultaatgebieden: (1) psychologische opbrengsten, (2) sociaal-communicatieve opbrengsten, (3) persoonlijke ontwikkeling en (4) horizonverbreding. Uit de analyse van de evaluatiestudies bleek dat dergelijke effecten behaald kunnen worden bij nagenoeg alle doelgroepen waar een sociale professional mee in aanraking komt, onder andere bij gedetineerden die weer terugkeren in de maatschappij. De auteurs achten bewezen dat een maatjesproject de kwaliteit van leven van mensen in een kwetsbare positie kan verbeteren. De uiteindelijke effecten uiten zich vooral op lange termijn en worden in kleine stappen behaald. Een zevental randvoorwaarden dragen bij aan de effectiviteit van maatjesprojecten. Aan de meeste daarvan is bij 1 op 1 begeleiding duidelijk voldaan. Minder duidelijk is dit als het gaat om bieden van relevante deskundigheidsbevordering en intervisie, en om gestructureerde evaluatie van de voortgang en kwaliteit van de trajecten.

Conclusies

COSA Light wordt ingezet bij een doelgroep met een risiconiveau van matig laag tot hoog en diverse hoge ondersteuningsbehoeften bij hun resocialisatie. De doelen, werkwijze en randvoorwaarden van COSA Light komen overeen met COSA regulier, en implementatie en randvoorwaarden voldoen aan de kwaliteitsstandaarden voor effectief vrijwilligersmanagement. Het is vanuit theoretische overwegingen en bestaand onderzoek naar COSA regulier aannemelijk dat ook vergelijkbare uitkomsten in termen van recidivevermindering, maatschappelijke re-integratie en psychosociaal welzijn behaald kunnen worden. Echter is er nog geen effectonderzoek uitgevoerd naar COSA Light of vergelijkbare modellen in het buitenland. Kernleden in COSA Light kunnen vaak vanwege psychiatrische problematiek en/of een verstandelijke beperking geen reguliere cirkel verdragen, het is mogelijk dat deze problematiek ook van invloed is op de te behalen uitkomsten van COSA Light.

De variant 1 op 1 begeleiding door een COSA-vrijwilliger wordt op dit moment ingezet voor deelnemers met een laag tot hoog recidiverisico, met zeer diverse ondersteuningsbehoeften en bijkomende problematiek. Omdat er niet altijd recente en valide informatie beschikbaar is over recidiverisico en bijkomende problematiek, is het bij aanvang van het traject mogelijk niet altijd duidelijk of de begeleiding door één COSA-vrijwilliger passend is bij de complexiteit van de problematiek van de deelnemer en de draagkracht van de vrijwilliger. Omdat de vrijwilliger alleen terug kan vallen op de cirkelcoördinator, moet deze het traject nauw monitoren.

Ook onduidelijk is, of deelnemers met een laag recidiverisico en met voornamelijk een sociale ondersteuningsbehoefte (die een maatje zoeken) gebaat zijn bij de begeleiding door een vrijwilliger die getraind en ervaren is in de COSA-methodiek. Daarin wordt gewerkt vanuit vier basisprincipes, waaronder het signaleren van risico's en het bespreekbaar maken van delictgerelateerde cognities en emoties. Het is niet bekend of dit bevorderend dan wel belemmerend is in het proces van desistance van de deelnemer, die een nieuwe, niet-criminele identiteit wil ontwikkelen. Sommige deelnemers aan 1 op 1 trajecten geven zelf aan dat zij een maatje willen met wie zij over het delict en hun seksuele problematiek kunnen praten, omdat ze hier met anderen niet over kunnen of willen praten,

maar dat zij daar in het kader van verwerken wel behoefte aan hebben. De maatschappelijke context waarin plegers van zedendelicten re-socialiseren is vijandiger dan bij plegers van andere delicten, en openheid over het delict is voor hen niet zonder risico. COSA-vrijwilligers zijn gewend hier zorgvuldig mee om te gaan en worden daarin zorgvuldig begeleid. De vraag is, of deze zorgvuldigheid niet ook van vrijwilligers die via vrijwilligersorganisaties ingezet kunnen worden verwacht en gevraagd mag worden. Samenvattend kan geconcludeerd worden dat bij selectie van kandidaten voor 1 op 1 begeleiding drie factoren met elkaar afgewogen moeten worden: namelijk het recidiverisico, de beoogde doelen en de psychosociale problematiek (inclusief de mogelijke dreiging vanuit de omgeving). Voor deelnemers met een gemiddeld tot hoog recidiverisico en redelijk complexe psychosociale problematiek is het van belang dat complexiteit niet te groot wordt voor de vrijwilliger, en deze daarin voldoende begeleid wordt. Het is bevorderlijk wanneer de vrijwilliger ervaring heeft in het omgaan met deze doelgroep en met de COSA-methodiek.

Het is de vraag (en uiteindelijk een beleidskeuze) of deelnemers met een valide vastgesteld en stabiel laag recidiverisico, een ondersteuningsdoel dat gericht is op het verminderen van eenzaamheid en het vergroten van het sociale netwerk, en weinig complexe psychosociale problematiek door vrijwilligers begeleid moeten worden die voor COSA geworven en getraind zijn, ook al is het bespreekbaar maken van het delict en delictgerelateerde emoties een ondersteuningsbehoefte. Wanneer vrijwilligersorganisaties buiten de justitiële context een vergelijkbaar aanbod hebben (zowel qua inhoud als qua kwaliteit van het vrijwilligersmanagement) is het wellicht te overwegen om door te verwijzen. Anderzijds kan vanuit het bevorderen van herstelgericht werken binnen de reclassering gelegitimeerd worden om deze minder complexe doelgroep juist wel vanuit het COSA-team te ondersteunen. Dit vraagt wel om een aanpassing van de methodiek en wellicht ook om een aangepaste werving en training van vrijwilligers.